

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI

Delegatura w Białymstoku

LBI.410.006.01.2019

02245919

Pan Artur Kosicki
Marszałek Województwa Podlaskiego
Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego
w Białymstoku
ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 1
15-888 Białystok

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

P/19/023 – Ochrona materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Delegatura w Białymstoku
ul. Akademicka 4, 15-267 Białystok
T +48 85 874 81 00, F +48 85 874 81 33
lbi@nik.gov.pl

I. Dane identyfikacyjne

Jednostka kontrolowana	Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego w Białymstoku ¹ , ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 1, 15-888 Białystok
Kierownik jednostki kontrolowanej	Artur Kosicki, Marszałek Województwa Podlaskiego od 11.12.2018 r. ²
Zakres przedmiotowy kontroli	1. Działania na rzecz ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych. 2. Współpraca przy realizacji działań i celów ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych.
Okres objęty kontrolą	Lata 2016-2019 (do czasu zakończenia kontroli), z wykorzystaniem dowodów sporządzonych wcześniej, jeżeli miały wpływ na ocenę badanej działalności.
Podstawa prawna podjęcia kontroli	Art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli ³
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Białymstoku
Kontroler	Marek Skorupski, główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr LBI.410.006.01.2019 z 14.05.2019 r. (akta kontroli str. 1-2)

¹ Dalej: Urząd lub UMWP.

² Od 9.11.2015 r. do 11.12.2018 r. Marszałkiem był Pan Jerzy Leszczyński.

³ Dz. U. z 2019 r. poz. 489. Dalej: ustawa o NIK.

II. Ocena ogólna⁴ kontrolowanej działalności

OCENA OGÓLNA

W latach 2016-2019 Samorząd Województwa podejmował prawidłowe działania na rzecz ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych i współpracował z innymi podmiotami przy realizacji tych działań.

Uzasadnienie oceny ogólnej

Diagnozę i potrzeby w zakresie ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego Samorząd Województwa określił w sporządzonym w 2008 r. *Programie Rozwoju Kultury Województwa Podlaskiego do roku 2020*, zaś cele w tym zakresie – także w *Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020*. Niemniej jednak wbrew wymogom art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami⁵, od 2003 r. nie sporządzano na okresy czteroletnie wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami⁶, w związku z czym nie prowadzono planowych działań opartych o ten aktualizowany program. Problemów ochrony zabytków nie włączono do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju oraz nie zrealizowano działań planowanych przez Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego⁷, obejmujących diagnozę zasobów dziedzictwa kulturowego oraz określenie potrzeb i celów dotyczących ściśle zintegrowanej ochrony zabytków. W latach 2016-2019 Samorząd Województwa dofinansowywał prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy stanowiących dziedzictwo mniejszości narodowych zabytkach posiadanych przez muzea samorządowe i podmioty zewnętrzne. Na ten cel wydatkowano ogółem 3.318,4 tys. zł. Środki przyznano i przekazano zgodnie z obowiązującymi zasadami, wykorzystano prawidłowo, a uzyskane efekty przyczyniły się do ochrony tego dziedzictwa. Województwo współpracowało z PWKZ, organizacjami mniejszości narodowych oraz innymi podmiotami przy realizacji działań i celów ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego oraz oceny cząstkowej⁸ kontrolowanej działalności

OBSZAR

1. Działania na rzecz ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych

Opis stanu faktycznego

1.1. Samorząd Województwa nie posiadał wiedzy o liczbie znajdujących się w województwie zabytków, w tym zabytków związanych z dziedzictwem kulturowym mniejszości narodowych. P.o. Dyrektora Biura Dziedzictwa Narodowego⁹ wyjaśniła, że Województwo nie ma obowiązku prowadzenia takiego wykazu czy bazy, gdyż prowadzenie rejestru i ewidencji zabytków jest zadaniem Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków¹⁰. PWKZ udostępnia te dane na swojej stronie internetowej – jednak nie wynika z nich, czy dany zabytek jest dziedzictwem kulturowym mniejszości narodowych. Wyjaśniła też, że DK i BDN miały wiedzę w tym zakresie lub były w stanie na bieżąco ustalić, które zabytki związane były z mniejszościami narodowymi – w związku z czym nie pozyskiwały od PWKZ informacji w tym zakresie¹¹. Poinformowała ponadto, że Samorząd ma wiedzę o zabytkach, w tym związanych z dziedzictwem kulturowym mniejszości narodowych:

⁴ Najwyższa Izba Kontroli formułuje ocenę ogólną jako ocenę pozytywną, ocenę negatywną albo ocenę w formie opisowej.

⁵ Dz. U. z 2018 r. poz. 2067, ze zm. Dalej: uoz lub ustawa o ochronie zabytków.

⁶ Dalej też: WPOnZ.

⁷ Dalej zwany też: DK, z dniem 4.06.2019 r. przekształcono go w Biuro Dziedzictwa Narodowego i Biuro Kultury.

⁸ Oceny cząstkowe to oceny działalności w poszczególnych obszarach badań kontrolnych. Ocena cząstkowa może być sformułowana jako ocena pozytywna, ocena negatywna albo ocena w formie opisowej.

⁹ Dalej też: BDN.

¹⁰ Dalej: PWKZ.

¹¹ Takie samo wyjaśnienie złożył Dyrektor DK.

- w odniesieniu do których otrzymuje wnioski o dotacje i dofinansowanie z programów unijnych i krajowych,
- którymi zarządzają muzea samorządowe,
- których dotyczą tzw. działania (projekty) miękkie, np. *Europejskie Dni Dziedzictwa, Konkurs na najlepiej zachowany zabytek wiejskiego budownictwa drewnianego*,
- których dotyczą dotowane wydawnictwa i monografie,
- wynikającą ze śledzenia informacji o wpisach zabytków na listę pomników historii.

Obecnie poszerza wiedzę o zabytkach, w tym stanowiących dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych, w związku z opracowywaniem WPOnZ¹². W celu realizacji ww. zadań korzysta ze stworzonego dla jst portalu *Zabytek.pl*, gdzie zabytki są opisane i zaznaczone na mapie. Województwo nie ma jednak wiedzy o zabytkach, których nie dotyczyły prowadzone przez Samorząd działania, tym samym nie ma kompletnej wiedzy o wszystkich zabytkach na swoim terenie, w tym związanych z dziedzictwem kulturowym mniejszości narodowych. (akta kontroli str. 783)

Wg danych PWKZ, do rejestru zabytków wpisanych jest 9,3 tys. zabytków, w tym 2,3 tys. nieruchomości, 6,3 tys. ruchomych i 0,7 tys. archeologicznych¹³, zaś do ewidencji zabytków – m.in. 6,2 tys. zabytków nieruchomości¹⁴. Wg PWKZ z mniejszościami narodowymi związanych było 0,3 tys. zabytków nieruchomości. Zdaniem p.o. Dyrektora BDN, za zabytki stanowiące dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych należy uznać także m.in. zabytkowe cerkwie prawosławne w miejscowościach zamieszkałych głównie lub wyłącznie przez mniejszość białoruską, co szerzej przedstawiono w punkcie 1.6 wystąpienia pokontrolnego. (akta kontroli str. 4-21, 187, 812-813)

1.2. Zarząd Województwa nie sporządził programu opieki nad zabytkami, wymaganego w art. 87 ust. 1 uoz, co szerzej przedstawiono poniżej w sekcji Stwierdzone nieprawidłowości. (akta kontroli str. 22-33)

Diagnozę i potrzeby w zakresie ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego Samorząd Województwa określił w *Programie Rozwoju Kultury Województwa Podlaskiego do roku 2020*¹⁵ przyjętym przez Zarząd Województwa¹⁶ 8.04.2008 r. W diagnozie stanu kultury w województwie stwierdzono, że ochrona dziedzictwa kulturowego jest zadaniem wymagającym stałych i wieloletnich planowych działań w dziedzinie ochrony m.in. kultury materialnej i muzealnictwa, a nakłady na ochronę zabytków są zbyt niskie i nadal, mimo potrzeb, nie stanowią pierwszoplanowych zadań wśród wielu realizowanych programów i przedsięwzięć. Stwierdzono też, że zarządzanie zabytkami przez samorządy jest niezadowolające, mimo widocznego postępu i wzrostu świadomości konieczności ochrony dziedzictwa kulturowego. Zauważono, że w ostatnich latach muzea dbają o uatrakcyjnienie prezentacji zbiorów i zwiększenie liczby odwiedzających oraz że powstają prywatne i społeczne muzea i mini skanseny. Do mocnych stron funkcjonowania kultury w regionie zaliczono bogate dziedzictwo materialne, szczególnie unikatowe w skali kraju zabytkowe budownictwo drewniane, zaś do słabych stron – zły stan obiektów zabytkowych, szczególnie drewnianych i niewystarczającą świadomość, zwłaszcza samorządów, co do konieczności ochrony zabytków. W zakresie szczegółowej diagnozy i planów związanych z ochroną zabytków odesłano do WPOnZ. Opracowano jednak jedynie wstępny projekt takiego programu na lata 2008-2011.

W *Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020*¹⁷, przyjętej uchwałą Sejmiku Województwa Podlaskiego¹⁸ z 19.03.2013 r., w ramach Celu strategicznego 2. *Powiązania krajowe i międzynarodowe*, Celu operacyjnego 2.3 *Rozwój partnerskiej współpracy transgranicznej* jako jeden z trzech głównych kierunków interwencji wymieniono *Ochronę*

¹² Jednak nie będzie on zawierał kompletnej bazy zabytków.

¹³ Wchodzących w skład 264 stanowisk archeologicznych.

¹⁴ Obejmującej także zabytki ujęte w rejestrze.

¹⁵ Dalej: Program Rozwoju Kultury.

¹⁶ Dalej też: Zarząd.

¹⁷ Dalej: *Strategia Rozwoju Województwa*. Dokument przyjęto uchwałą Nr XXXI/374/13.

¹⁸ Dalej też: Sejmik.

wspólnego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego obszaru pogranicza¹⁹. W Programie Rozwoju Kultury określono zaś m.in. cel strategiczny I. Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego²⁰. W opisie celu VII. Stwarzanie warunków do dialogu międzykulturowego, wspieranie inicjatyw mniejszości narodowych, etnicznych i wyznaniowych wskazano m.in. na potrzebę [1] realizacji projektów podkreślających znaczenie wkładu różnych kultur oraz przejawów różnorodności narodowej, etnicznej, wyznaniowej w dziedzictwo i sposób życia oraz [2] tworzenia warunków do zachowania odrębności kulturowej poprzez wspieranie m.in. działań chroniących zabytki kultury materialnej i innej.

(akta kontroli str. 34-49, 50-53, 57-58, 805-811)

1.3. W badanych latach ochronie materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych służyła głównie:

- realizacja prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach stanowiących dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych dotowanych przez Województwo (przedstawionych w punktach 1.6 i 1.8 wystąpienia pokontrolnego),
- prowadzenie projektów dofinansowywanych ze środków europejskich w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego i Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich²¹ na lata 2014-2020 (przedstawionych w punktach 1.7 i 1.9 wystąpienia pokontrolnego),
- realizacja zadań przez muzea Województwa, polegająca na bieżącej konserwacji zabytków ruchomych (co przedstawiono w punkcie 1.4) i nieruchomościach, tj.: synagogi i domu talmudycznego w Tykocinie, zagrody w Muzeum Rolnictwa im. ks. Krzysztofa Kluka w Ciechanowcu oraz wiejskich budynków gospodarskich i mieszkalnych w Podlaskim Muzeum Kultury Ludowej w Wasilkowie.

Od 2008 r. funkcjonuje też szlak kulturowy „*Drzewo i sacrum*”, obejmujący głównie miejscowości w powiatach hajnowskim i bielskim, zamieszkałe w dużej części przez mniejszość białoruską.

(akta kontroli str. 128-133)

1.4. Zabytki ruchome stanowiące dziedzictwo mniejszości narodowych znajdowały się we wszystkich trzech muzeach utworzonych przez Województwo. I tak na podstawie informacji uzyskanych od nich w toku kontroli ustalono, że:

- Muzeum Podlaskie w Białymstoku: w Muzeum Historycznym w Białymstoku²² prezentowano 482 zabytki kultury żydowskiej, przede wszystkim elementy zastawy i drejdle²³ (głównie na wystawach czasowych, co wynikało z zaleceń konserwatorskich) oraz fotografie (na stronie internetowej²⁴), a także dwie dekoracje teatralne malarza białoruskiego J. Drozdowicza. Muzeum Ikon w Supraślu posiada 12 ikon głównie kościoła starobrzędowców, stanowiące kolekcję ikon podróżnych (z których prezentowano trzy) i cztery inne ikony (prezentowane w latach 2018-2019), wchodzące w skład kolekcji ikony współczesnej. Muzeum w Bielsku Podlaskim ma zaś 19 obrazów białoruskich, prezentowanych od 2016 r. W badanych latach na konserwację tych zabytków wydatkowano 0,2 tys. zł (nie było potrzeby ponoszenia wyższych nakładów).
- Muzeum Rolnictwa im. ks. Krzysztofa Kluka w Ciechanowcu: prezentowało m.in. ok. 900 eksponatów kultury białoruskiej (głównie tkaniny, narzędzia rolnicze i gospodarskie, garncarskie, tkackie i włókiennicze), ok. 300 eksponatów kultury żydowskiej, głównie narzędzia rolnicze – które nie były prezentowane w zw. z brakiem wystawy stałej o takiej

(akta kontroli str. 136-162)

¹⁹ Mierniki przyjęte dla ww. celu strategicznego 2: Wartość eksportu w przeliczeniu na 1 mieszkańca i Udział kapitału zagranicznego ulokowanego w województwie podlaskim w całkowitej wielkości tego kapitału w Polsce oraz Liczba sieci współpracy transgranicznej (w tym euroregiony) ani celu operacyjnego 2.3. Liczba nowych umów dotyczących współpracy w ramach EWT nie były bezpośrednim źródłem informacji o ochronie materialnego dziedzictwa kulturowego.

²⁰ Był to jeden z siedmiu celów strategicznych.

²¹ Dalej kolejno: RPOWP i PROW.

²² Będącym oddziałem Muzeum Podlaskiego.

²³ Czworoboczne bączki z pojedynczą literą hebrajską po każdej stronie, służący do tradycyjnej gry dla dzieci podczas święta Chanuka.

²⁴ Cyfrowego Muzeum Podlaskiego.

tematyce, a także kilka naczyń obrzędowych i jarmulek, prezentowanych na wystawach czasowych. W badanych latach nie ponoszono nakładów na konserwację ww. zabytków (niewielkimi usterkami lub konserwacją zajmowali się pracownicy muzeum).

(akta kontroli str. 164-167)

- Podlaskie Muzeum Kultury Ludowej w Wasilkowie posiadało zaś żydowską serwetkę szabasową, prezentowaną w formie zdigitalizowanej w internecie²⁵, nie było potrzeby jej konserwacji. (akta kontroli str. 169-172)

1.5. Stosownie do art. 71 uoz, Województwo prowadziło zadania z zakresu ochrony zabytków stanowiących dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych, do których miało tytuł prawny. W latach 2016-2019 (do 30.04) na zadania związane z odbudową, utrzymaniem i zabezpieczeniem tych zabytków wydatkowano 2.759,7 tys. zł²⁶. Stanowiło to, 25,5% wydatków Województwa na ochronę zabytków i 0,11% ogółu jego wydatków²⁷. Województwo wydatkowało na ten cel środki własne w kwocie 1.191,3 tys. zł²⁸, z czego 238,3 tys. zł²⁹ dotyczyło zadań finansowanych w 100% przez Województwo. Natomiast w latach 2016-2018 953,0 tys. zł³⁰ stanowiły wkład własny Województwa do wydatków sfinansowanych ze środków zewnętrznych, wynoszących 1.568,3 tys. zł³¹. W tym:

- W 2016 r. Muzeum Podlaskie w Białymstoku³² w ramach programu *Wspieranie działań muzealnych* wydatkowało pozyskane od Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 117,8 tys. zł (przy wkładzie własnym Województwa 50,9 tys. zł). Środki te wykorzystano na rekonstrukcję wnętrza Sali wielkiej Synagogi w Tykocinie. (akta kontroli str. 175, 178)
- Ze środków europejskich w latach 2017-2018 wydatkowano kolejno 458,2 tys. zł i 992,3 tys. zł, razem 1.450,5 tys. zł (przy wkładzie własnym Województwa 902,1 tys. zł). Środki te wykorzystano w ramach RPOWP, Osi priorytetowej VIII. *Infrastruktura dla usług użyteczności publicznej*, Działania 8.3. *Ochrona Dziedzictwa Kulturowego*³³. Zrealizowano trzy projekty na rzecz każdego z muzeów, przedstawione w punkcie 1.9 wystąpienia pokontrolnego.

W 2018³⁴ wniosek o łącznej wartości dofinansowania 105,0 tys. zł (i takim samym planowanym wkładzie własnym Województwa) złożony przez Podlaskie Muzeum Kultury Ludowej w Wasilkowie do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego został odrzucony. Przyczyną był błąd formalny – obiekty, na które złożono wniosek o dofinansowanie, nie były wpisane do rejestru zabytków, lecz do inwentarza muzeum. W badanym okresie Województwo nie ubiegało się o środki od innych podmiotów zewnętrznych, w tym PWKZ (ani ich nie otrzymało). (akta kontroli str. 176-179)

1.6. W latach 2016-2019 Województwo udzieliło dotacji na podstawie art. 81 uoz na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy wpisanych do rejestru zabytkach, które są związane z dziedzictwem kulturowym mniejszości narodowych, w kwotach kolejno 148 tys. zł, 156 tys. zł, 62 tys. zł i 31 tys. zł, razem 397 tys. zł. Dotyczyły one mniejszości białoruskiej, rosyjskiej i niemieckiej. Dotacje te stanowiły kolejno 18,5%, 26,0%, 10,3% i 3,1%, łącznie 13,2% całkowitej kwoty dotacji przyznanych podmiotom zewnętrznym na konserwację lub remonty zabytków wpisanych do rejestru, wynoszących ogółem 3.000,0 tys. zł³⁵ (były to dotacje celowe). Beneficjenci

²⁵ Cyfrowego Muzeum Podlaskiego, od 2015 r. Muzealium nie prezentowano na wystawach w związku z nieorganizowaniem wystaw o tematyce żydowskiej. Inne posiadane zabytki wg tego Muzeum nie należały jednoznacznie do określonej mniejszości narodowej.

²⁶ W kolejnych latach 223,8 tys. zł, 663,0 tys. zł, 1.814,3 tys. zł i 62,0 tys. zł.

²⁷ Tj. w kolejnych latach 11,5%, 16,7%, 37,5% i 91,8% wydatków na ochronę zabytków oraz 0,06%, 0,13%, 0,23% i 0,01% ogółu wydatków Województwa.

²⁸ W latach 2016-2019 kolejno 106,0 tys. zł, 204,8 tys. zł, 818,5 tys. zł i 62,0 tys. zł.

²⁹ Kolejno 55,1 tys. zł, 46,0 tys. zł, 75,2 tys. zł i 62,0 tys. zł.

³⁰ W kolejnych latach 50,9 tys. zł, 158,8 tys. zł, i 743,3 tys. zł.

³¹ Kolejno 117,8 tys. zł, 458,2 tys. zł i 995,8 tys. zł.

³² Muzeum w Tykocinie.

³³ Wkład własny wyniósł w kolejnych latach 158,8 tys. zł i 703,0 tys. zł, razem 861,8 tys. zł.

³⁴ W latach 2016-2017 i 2019 nie było przypadków odrzucenia wniosków.

³⁵ W kolejnych latach 800,0 tys. zł, 600,0 tys. zł, 600,0 tys. zł i 1.000,0 tys. zł.

wykorzystali kolejno 148,0 tys. zł, 110,0 tys. zł³⁶, 62,0 tys. zł i 0 tys. zł, razem 320 tys. zł (środków przekazanych w 2019 r. nie rozliczono do zakończenia kontroli NIK). Badanie ośmiu zadań o największej kwocie dofinansowania przedstawiono w punkcie 1.8 wystąpienia pokontrolnego. Za materialne dziedzictwo mniejszości narodowych – jak wyjaśniła p.o. Dyrektora BDN – uznano m.in. zabytkowe cerkwie prawosławne w miejscowościach zamieszkałych głównie lub wyłącznie przez mniejszość białoruską³⁷ bądź w miejscowościach ze znaczną mniejszością białoruską, w których były świątynie zarówno prawosławne, jak i rzymskokatolickie³⁸. Cerkwie te nie były uznawane za dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych przez PWKZ. (akta kontroli str. 182-187)

Województwo nie udzielało dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach ujętych w ewidencji gminnej, co od 9.09.2017 r. umożliwił art. 81 uoz. P.o. Dyrektora BDN wyjaśniła m.in., że dotacji udzielano zgodnie z obowiązującą uchwałą Sejmiku z 9.12.2011 r., która nie przewidywała przyznawania dotacji na zabytki ujęte w ewidencji gminnej oraz że DK ani BDN nie podejmowały działań w celu jej zmiany, zaś art. 81 ust. 1 uoz stwierdza jedynie, że dotacja może być udzielona, a nie zobowiązuje do jej udzielenia. (akta kontroli str. 188, 822)

Zgodnie z art. 82 ust. 3 w zw. z ust. 1 uoz, w celu zapewnienia, że łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku nie przekracza 100% koniecznych nakładów, organy uprawnione do udzielania dotacji informują się wzajemnie o udzielonych dotacjach. Województwo nie przekazywało Ministrowi Kultury i Dziedzictwa Narodowego³⁹, gminom, powiatom ani PWKZ informacji o zabytkach, na które udzieliło dotacji. P.o. Dyrektora BDN wyjaśniła, że:

- za wystarczające uznano opublikowanie uchwał Sejmiku ws. udzielenia dotacji w latach 2016-2019 w BIP Urzędu i na stronie internetowej *Wrota Podlasia* w dziale *Kultura*, a także ich bieżące zamieszczanie na stronie głównej *Wrot Podlasia* lub w dziale *Kultura* jako aktualne wydarzenia. Dane te były też udostępniane na tablicy ogłoszeń w siedzibie Urzędu,
- w celu pełniejszej realizacji obowiązku informowania o udzielonych dotacjach, w 2019 r. m.in. MKiDN, PWKZ oraz powiaty i gminy, w których znajdują się dotowane zabytki otrzymują dotyczące tego osobne pisma,
- pracownicy DK chcąc zweryfikować, czy dany zabytek był dotowany przez inny podmiot, szukali informacji w internecie, a nie bazowali na otrzymywanych informacjach – bowiem pism o niektórych udzielonych dotacjach MKiDN, PWKZ, gminy i powiaty nie przesyłały,
- przedstawiciele PWKZ rokrocznie zasiadali w komisjach przyznających dotacje, więc dysponowali bieżącą informacją w tym zakresie, ponadto wszystkie odbiory dotowanych zadań odbywały się przy ich udziale,
- ograniczano się do zamieszczania w internecie informacji o dotacjach udzielonych na mocy uchwał Sejmiku, a nie o dotacjach faktycznie udzielonych na podstawie umów, gdyż przypadki niezawarcia umów były jednostkowe (1-2 w roku). Również przepis art. 82 ust. 3 w zw. z ust. 1 uoz mówi o informowaniu o dotacjach udzielonych przez organ stanowiący, a nie w oparciu o zawarte następnie umowy przez Zarząd Województwa. (akta kontroli str. 187-190, 820-821)

³⁶ W 2017 r. jeden z beneficjentów zrezygnował z udzielonej dotacji w kwocie 46,0 tys. zł, środków tych mu nie przekazano.

³⁷ Wg *Pierwszego Powszechnego Spisu Ludności z 1921 r.* narodowość białoruską zadeklarowała większość mieszkańców m.in. miejscowości: Augustowo, Mostowlany, Nowa Wola, Pasyнки, Szczyty-Dzięciolowo, Tokary, Topilec i Tyniewiczze Duże.

³⁸ Wg ww. spisu: Rajsok, Supraśl.

³⁹ Dalej: MKiDN.

1.7. W latach 2016-2019 ochrona materialnego dziedzictwa kulturowego była przedmiotem dwóch działań RPOWP i dwóch poddziałań PROW na lata 2014-2020. Żaden z programów ani wchodzących w jego skład działań lub poddziałań nie był dedykowany wyłącznie zabytkom mniejszości narodowych. I tak:

- W ramach RPOWP⁴⁰, działania 8.3. *Ochrona Dziedzictwa Kulturowego*, w badanych latach prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach stanowiące dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych dotyczyły trzy projekty, na które w latach 2016-2018 wypłacono dofinansowanie w kwocie 1.450,5 tys. zł⁴¹. Ogółem na prace przy zabytkach 23 beneficjentom w ramach tyluż projektów przekazano dofinansowanie w kwocie 22.975, tys. zł.⁴²

Natomiast w ramach RPOWP, działania 8.6. *Inwestycje na rzecz rozwoju lokalnego w zakresie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego*, typ projektu 7 – *Projekty dotyczące dziedzictwa kulturowego* Województwo w latach 2017-2018 przekazało dofinansowanie na zabytki mniejszości narodowych dwóm beneficjentom w kwotach kolejno 133,6 tys. zł i 94,1 tys. zł, razem 227,7 tys. zł⁴³. Ogółem na ochronę zabytków w latach 2017-2019⁴⁴ Województwo wypłaciło 11 beneficjentom dofinansowanie w kwocie 617,8 tys. zł⁴⁵. Oceny wniosków i wyboru projektów dokonały Lokalne Grupy Działania, w których Województwo nie uczestniczyło. (akta kontroli str. 192-203)

- W ramach PROW⁴⁶, działania 7. *Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich*, poddziałania 7.6 *Wsparcie badań i inwestycji związanych z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej*, w 2018 r.⁴⁷ Województwo przyznało dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach mniejszości narodowych jednemu wnioskodawcy, wysokość pomocy określono na 151,7 tys. zł. Ogółem na ochronę zabytków dofinansowanie w kwocie 475,1 tys. zł przyznano trzem beneficjentom w ramach tyluż projektów. Przekazywanie dofinansowania w ramach tego działania zaplanowane jest począwszy od IV kwartału 2019 r.

Ponadto w ramach PROW, działania 19. *Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER*, poddziałania 19.2. *Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność, w zakresie zachowania dziedzictwa lokalnego* Województwo w 2018 r. przyznało jednemu wnioskodawcy dofinansowanie na ochronę zabytku mniejszości narodowej, wysokość dofinansowania określono na 120 tys. zł. Ogółem w latach 2017-2019⁴⁸ Województwo zleciło ARiMR wypłacenie 22 beneficjentom w ramach tyluż projektów dotyczących ochrony dziedzictwa materialnego dofinansowanie w kwocie 2.277,2 tys. zł⁴⁹. Oceny wniosków i wyboru projektów dokonały Lokalne Grupy Działania, w których nie uczestniczyło Województwo. Jego rolą było zweryfikowanie poprawności naboru wniosków, kontrola wniosków pod względem formalno-prawnym i zawarcie umów z 26 beneficjentami ws. udzielenia dofinansowania w kwocie 3.662,8 tys. zł⁵⁰. (akta kontroli str. 205-208)

Projektów na rzecz beneficjentów zewnętrznych DK nie realizował. Badanie zadań, na które przyznano dofinansowanie, przedstawiono w punkcie 1.9. (akta kontroli str. 191)

⁴⁰ W którym Instytucją Zarządzającą był Zarząd Województwa, a zadania w tym zakresie realizował Departament Rozwoju Regionalnego UMWP.

⁴¹ W kolejnych latach 117,8 tys. zł, 458,2 tys. zł i 992,3 tys. zł.

⁴² Kolejno 117,8 tys. zł, 11.239,4 tys. zł, 9.252,2 tys. zł i 3.934,7 tys. zł. Dane obejmują okres do 24.05.2019 r. Umowy zawarto od 21.09.2016 r. do 9.05.2017 r.

⁴³ Wkład własny beneficjentów wyniósł kolejno 71,3 tys. zł i 7,4 tys. zł, razem 78,7 tys. zł.

⁴⁴ Do 24.05.2019 r. Umowy zawarto od 22.06.2017 r. do 10.01.2019 r.

⁴⁵ W kolejnych latach 104,3 tys. zł, 438,2 tys. zł i 75,3 tys. zł.

⁴⁶ Zadania w tym zakresie realizował Departament Rozwoju Obszarów Wiejskich UMWP.

⁴⁷ W latach 2016-2017 i 2019 dofinansowania nie przyznawano.

⁴⁸ W 2016 r. zleceń takich nie realizowano.

⁴⁹ W kolejnych latach 418,9 tys. zł, 638,5 tys. zł i 1.219,8 tys. zł.

⁵⁰ Kolejno 1.132,2 tys. zł, 2.381,3 tys. zł i 149,4 tys. zł. Dane dla poddziałań 7.6 i 19.2 PROW przedstawiono wg stanu na 29.05.2019 r.

1.8. W toku kontroli zbadano realizację sześciu umów ws. udzielenia przez Województwo dotacji podmiotom zewnętrznym na ochronę materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych (po dwie umowy o największej wartości dofinansowania w latach 2016-2018), tj.:

- w 2016 r.: *Rewaloryzacja zabytkowej molenny pw. Św. Nikoły w Suwałkach* (49 tys. zł) i *Pierwszy etap kompleksowej konserwacji XVIII-wiecznej figury św. Jana Nepomucena ze Szczytów-Dzięciolowa* (35 tys. zł),
- w 2017 r.: odtworzenie ościeżnic do okien i okiennic, wymiana elewacji z desek wieży dużej i małej oraz odtworzenie wiatrolapu przed Molenną pw. św. Nikoły Cudotwórcy Suwałki, Molenna (III etap inwestycyjny – 50 tys. zł) oraz remont ścian zewnętrznych cerkwi parafialnej pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Nowej Woli (III etap – 20 tys. zł),
- w 2018 r.: *Prace konserwatorskie wewnątrz zabytkowej cerkwi pw. Ikony Matki Bożej „Wszystkich Strapionych Radość” w Tokarach* – II etap prac, lewa część ikonostasu z ikoną Matki Bożej Peczerskiej (20 tys. zł) i *Renowacja zabytkowej cerkwi cmentarnej p.w. św. Jerzego Męczennika w Supraślu* (17 tys. zł),

a także dokumentację dotacji udzielonych w 2019 r., tj. wymiana sufitu, wykonanie rynien i rur spustowych na zewnątrz molenny pw. Św. Nikoły Cudotwórcy (9 tys. zł) oraz *Wykonanie projektu budowlanego dla robót budowlano-remontowych związanych z przeniesieniem budynku cerkwi cmentarnej pw. Św. Kosmy i Damiana na terenie cmentarza prawosławnego (...)* w Mostowlanach (2 tys. zł).

Ustalono, że:

- kryteria wyboru projektów były zgodne z celami, założeniami i zasadami określonymi w uchwale Sejmiku z 19.12.2011 r. ws. udzielania dotacji⁵¹, podjętej m.in. na podstawie art. 81 ust. 1 uoz,
- projekty wybrano zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, w tym ww. uchwałą ws. udzielania dotacji,
- w umowach o przyznaniu dotacji zawarto postanowienia wymagane uchwałą Sejmiku ws. udzielania dotacji,
- w protokołach odbioru zadań w latach 2016-2018 (podpisanych m.in. przez pracownika DK) potwierdzono wywiązanie się beneficjentów z postanowień umów,
- płatności dokonano w wysokości i terminach określonych w umowach,
- uzyskane efekty przyczyniły się do zachowania dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych. (akta kontroli str. 212-294, 299-360)

W umowie z 30.05.2017 r. pomiędzy Województwem a beneficjentem ws. udzielenia dotacji na zadanie „*Remont ścian zewnętrznych cerkwi parafialnej pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Nowej Woli (III etap)*” stwierdzono m.in., że beneficjent zobowiązuje się wykonać zadanie na zasadach określonych w załączonym kosztorysie. Zgodnie z kosztorysem koszt zadania ogółem wynosił 47,8 tys. zł, w tym z dotacji 20 tys. zł, ze środków własnych 27,8 tys. zł, a z pozostałych źródeł 0 zł. W sprawozdaniu złożonym 25.10.2017 r. beneficjent poinformował m.in., że nieobjęte dotacją finansowanie w kwocie 30,2 tys. zł pochodziło z unijnego projektu RPOWP „*Remont zabytkowej cerkwi Narodzenia Św. Jana Chrzciciela w Nowej Woli*”. Tym samym kwotę tę sfinansowano nie ze „*środków własnych*”, lecz z „*pozostałych źródeł*”. Umowę dofinansowania z RPOWP Województwo zawarło z beneficjentem 18.07.2017 r. (sprawę tę prowadził Departament Rozwoju Regionalnego). DK nie wezwał beneficjenta do aneksowania umowy, celem uwzględnienia w niej środków z pozostałych źródeł. Sprawozdanie zostało zaakceptowane przez DK pod względem finansowym i merytorycznym 29.12.2017 r. P.o. Dyrektora BDN wyjaśniła, że beneficjenta nie wezwano do aneksowania umowy, gdyż o finansowaniu z pozostałych

⁵¹ Nr XIV/148/11 ws. zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, znajdującym się na terenie województwa podlaskiego (Dziennik Urzędowy Województwa Podlaskiego z 27.12.2011 r. nr 313). Dalej: uchwała ws. udzielania dotacji.

źródeł, a nie ze środków własnych DK dowiedział się dopiero z ww. sprawozdania, a umowy aneksowane są w innych przypadkach, np. zmian: terminów w harmonogramie, rzeczowych w kosztorysie i numerów kont bankowych. Wyjaśniła też, że umowę uznano za rozliczoną prawidłowo, bowiem przepisy powszechnie obowiązującego prawa i uchwała Sejmiku z 9.12.2011 r. nie zabraniają wykorzystania środków unijnych jako wkładu do środków dotacji. NIK podziela ww. wyjaśnienia. (akta kontroli str. 281-297, 595-694)

1.9. W badanym okresie Zarząd Województwa jako Instytucja Zarządzająca realizacją projektów wybrał do dofinansowania kwotą 1.605,7 tys. zł następujące cztery projekty dotyczące zabytków stanowiących dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych:

a) W ramach RPOWP, działania 8.3. *Ochrona dziedzictwa kulturowego* dofinansowano trzy projekty zgłoszone przez muzea samorządowe: *Prace konserwatorskie budynków wpisanych do rejestru zabytków Synagoga i Dom Talmudyczny w Tykocinie* (kwotą 1.353,7 tys. zł)⁵², *Rozbudowa Podlaskiego Muzeum Kultury Ludowej w celu zachowania dziedzictwa kulturowego – podniesienia atrakcji turystycznej regionu* (kwotą 65,9 tys. zł) – w ramach którego odbudowano stodołę z Redut⁵³ i *Restauracja obiektów zespołu pałacowo-parkowego wraz z konserwacją muzealiów Muzeum Rolnictwa im. ks. Krzysztofa Kluka w Ciechanowcu* (kwotą 30,9 tys. zł), w ramach którego dokonano konserwacji dachu chaty ze wsi Saki⁵⁴. Ustalono, że:

- projekty wybrano zgodnie z założeniami, celami i kryteriami określonymi dla działania 8.3 w Szczegółowym Opisie Osi Priorytetowych RPOWP⁵⁵. Dofinansowanie przysługiwało m.in. na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru i na konserwację muzealiów⁵⁶. Ww. opis nie zawierał zapisów dotyczących obiektów związanych z dziedzictwem kulturowym mniejszości narodowych,
- w umowach o dofinansowanie projektów zawarto postanowienia wymagane we wzorze umowy⁵⁷,
- płatności dokonano w ramach limitów określonych w umowach,
- przeprowadzono kontrolę projektu *Rozbudowa Podlaskiego Muzeum Kultury Ludowej w celu zachowania dziedzictwa kulturowego – podniesienia atrakcji turystycznej regionu* – nieprawidłowości nie stwierdzono. Pozostałe projekty poddano analizie ryzyka i odstąpiono od ich kontroli (którą objęto inne projekty o podobnych ryzykach),
- uzyskane efekty przyczyniały się do zachowania dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych.

Pozostałe wnioski dotyczące zabytków stanowiących dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych nie spełniały co najmniej jednego kryterium dopuszczającego i nie objęto ich dofinansowaniem. (akta kontroli str. 361-536)

b) W ramach PROW na podstawie umowy z 16.08.2018 r. kwotą 151,7 tys. zł dofinansowano projekt *Renowacja zabytkowych obiektów skansenu w Puńsku*⁵⁸ (pozostałe dwa projekty wybrane do dofinansowania nie dotyczyły zabytków mniejszości narodowych, a inne wnioski nie wpłynęły). W wyniku zbadania tego projektu ustalono, że:

⁵² Zbadano końcowy wniosek o płatność.

⁵³ Zbadano wniosek o płatność dotyczący ww. stodoły z Redut i wniosek końcowy.

⁵⁴ Zbadano wniosek o płatność dotyczący ww. chaty z Sak i wniosek końcowy.

⁵⁵ Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, w tym zał. 3 Kryteria wyboru projektów (wersja obowiązująca od 27.10.2015 r. do 1.02.2016 r.), załącznik do uchwały Zarządu z 27.10.2015 r.

⁵⁶ A także np. na kompleksowe zagospodarowanie terenu wokół obiektów dziedzictwa kulturowego czy na wyposażenie obiektów w celu ułatwienia dostępu osobom niepełnosprawnym.

⁵⁷ Załącznik 3 do regulaminu konkursu.

⁵⁸ W ramach poddziałania 7.6.

- projekt wybrano zgodnie z kryteriami określonymi w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 sierpnia 2017 r.⁵⁹ dotyczącym pomocy finansowej na operacje typu m.in. "Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego" w ramach działania "Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich" oraz w opisie Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Rzeczowy zakres zadań zweryfikowano na podstawie wniosku o przyznanie pomocy z załącznikami⁶⁰. Warunkiem przyznania dofinansowania było wpisanie obiektu do rejestru lub ewidencji zabytków, co było spełnione⁶¹. Opis PROW nie zawierał zapisów dotyczących zabytków mniejszości narodowych,
- w umowie zawarto postanowienia wymagane w załączniku umowy otrzymanym do stosowania z ARiMR. Umowa przewidywała renowację zabytkowej chaty, chlewu i spichlerza. Tym samym planowane efekty przyczyniały się do zachowania dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych,
- złożenie dwóch wniosków o płatność zaplanowane jest na 1-31.10.2019 r. i 1-16.08.2020 r. (akta kontroli str. 537-594)

Ponadto:

- w ramach RPOWP, działania 8.6. *Inwestycje na rzecz rozwoju lokalnego w zakresie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego*⁶² Województwo 18 i 19.07.2017 r. zawarło umowy na realizację projektów: *Remont zabytkowej cerkwi Narodzenia Św. Jana Chrzyciela w Nowej Woli* oraz *Remont i wymiana okien cerkwi w Gródku w celu ochrony zabytkowych witraży i polichromii*, na które przekazano dofinansowanie w kwotach kolejno 149,1 tys. zł i 78,6 tys. zł. Konkursy ogłosiła i wnioski wybrała Lokalna Grupa Działania Puszcza Knyszyńska⁶³, zaś Zarząd Województwa – zgodnie z zakresem jego zadań – m.in. zweryfikował dokumentację otrzymaną od LGD, zweryfikował wnioski o udzielenie pomocy pod kątem poprawności przeprowadzonej procedury naboru na poziomie LGD i spełnienia warunków udzielenia wsparcia⁶⁴, zawarł umowy o dofinansowanie projektu, weryfikował wnioski o płatność i kierował do BGK zlecenia dokonania płatności. Pozostałe dwa wnioski dotyczące zabytków mniejszości narodowych⁶⁵ rozpatrywane przez tę LGD nie spełniały co najmniej jednego kryterium dopuszczającego, (akta kontroli str. 595-737)
- w ramach PROW, poddziałania 19.2. Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność Zarząd 11.05.2018 r. zawarł umowę na realizację projektu „*Remont zewnętrzny cerkwi parafialnej w Ostrowie Południowym*” o wartości dofinansowania 120,0 tys. zł⁶⁶. Wyboru wniosków w ramach tego poddziałania dokonało Stowarzyszenie LGD Szlak Tatarski, zaś Województwo – zgodnie z zakresem jego zadań – zweryfikowało poprawność wyboru wniosku i przeprowadziło jego kontrolę formalno-prawną. Do zadań Województwa będzie należeć też zweryfikowanie wniosków o płatność (złożenie pierwszego wniosku zaplanowane jest na 2-31.12.2019 r.), kontrola realizacji projektu i sporządzanie zleceń płatności do ARiMR. W ramach tego naboru LGD pozytywnie rozpatrzyła wszystkie otrzymane wnioski. (akta kontroli str. 738-782)

⁵⁹ Rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej na operacje typu "Inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne", operacje typu "Kształtowanie przestrzeni publicznej" oraz operacje typu "Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego" w ramach działania "Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich" objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (Dz. U. z 2017 r. poz. 1737, ze zm.).

⁶⁰ W tym kosztorysu inwestorskiego i pozwolenia na budowę.

⁶¹ Wszystkie trzy objęte dofinansowaniem obiekty były wpisane do ewidencji zabytków.

⁶² Typ 7 – Projekty dotyczące dziedzictwa kulturowego.

⁶³ Z siedzibą w Supraślu. Dalej: LGD.

⁶⁴ Weryfikacji w tych zakresach dokonały kolejno Departament Rozwoju Obszarów Wiejskich i Departament Rozwoju Regionalnego.

⁶⁵ Kompleksowe zagospodarowanie terenu, zabezpieczenie na wypadek zagrożeń Staroprawosławnej Cerkwi Staroobrzędowców (...) i Remont zabytkowej kaplicy cmentarnej p.w. Świętych Niewiast Niosących Wonności w Jacznie.

⁶⁶ Zawarte w ramach tego poddziałania pozostałe 27 umów nie dotyczyło zabytków mniejszości narodowych.

1.10. W badanym okresie do Urzędu nie wpłynęły skargi ani wnioski dotyczące obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych znajdujących się na terenie województwa (w tym ich stanu, sposobu wykorzystania lub udostępniania).

(akta kontroli str. 785)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności Urzędu w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono nieprawidłowość polegającą na niesporządzeniu przez Zarząd Województwa wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami, wymaganego postanowieniami art. 87 ust. 1 uoz. Zgodnie z regulaminem organizacyjnym Urzędu, przygotowywanie WPOnZ należało do zadań Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a od 4.06.2019 r. należy do nowo utworzonego Biura Dziedzictwa Narodowego⁶⁷.

Dyrektor DK wyjaśnił, że uoz nie precyzuje, kiedy program ten powinien być przygotowany. Wstępny projekt WPOnZ sporządzono w 2007 r., jednak gdy od 2008 r. organizował on nowo utworzony DK, wskutek konieczności zrealizowania innych pilnych zadań przy ograniczonych zasobach kadrowych (podlegających dużej rotacji), nie miał komu zlecić kontynuacji tych prac. Na bazie wcześniejszego projektu, w 2015 r. rozpoczęto prace nad aktualizacją projektu WPOnZ, jednak występowały wątpliwości i różnice zdań co do jego zawartości (poszczególne województwa sporządzały te dokumenty w różny sposób). Ponadto w latach 2015-2017 DK miał do realizacji wiele nowych zadań. Dyrektor DK i p.o. Dyrektora BDN wyjaśnili też, że WPOnZ powinien być opracowany w 2019 r. (na ten cel przeznaczono 60 tys. zł) i uchwalony w 2020 r.

NIK zauważa, że przepis art. 87 uoz nakazujący sporządzenie WPOnZ obowiązuje od 2003 r.

(akta kontroli str. 22-33)

Dyrektor DK wyjaśnił, że potrzeby i cele w zakresie ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych oraz diagnozę w tym zakresie ujęto w *Strategii Rozwoju Województwa, Programie Rozwoju Kultury, corocznych planach budżetowych DK*⁶⁸ (w których dla poszczególnych zadań⁶⁹ opracowano ich charakterystyki) i planach działalności podległych jednostek. Zdaniem NIK dokumenty te nie zastępują WPOnZ, gdyż:

- nie włączono w nich problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, nie uwzględniono uwarunkowań ochrony dziedzictwa archeologicznego, nie odniesiono się np. do kwestii zahamowania procesów degradacji zabytków, eksponowania poszczególnych zabytków, podejmowania działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb edukacyjnych, określenia warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków, czy podejmowania przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami – co zgodnie z art. 87 ust. 2 uoz jest celem opracowania WPOnZ;
- *Program Rozwoju Kultury i Strategię Rozwoju Województwa* przyjęto i realizowano bez stosowania wymogów art. 87 uoz, zgodnie z którymi WPOnZ powinien być sporządzony na okres czterech lat, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 87 ust. 1 i 3), a następnie ogłoszony w wojewódzkim dzienniku urzędowym (art. 87 ust. 4). Tymczasem oba te dokumenty opracowano na okresy dłuższe (do 2020 r.), bez zasięgania opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków i ich nie aktualizowano od kolejno 2008 r. i 2013 r., ani nie ogłoszono w wojewódzkim dzienniku urzędowym. *Programu Rozwoju Kultury* nie przyjął Sejmik Województwa i z realizacji tego programu Zarząd nie sporządzał sprawozdań, nie przekazywał ich PWKZ ani nie dokonywał bieżącej analizy realizacji i ocen zadań, które powinny być ujęte w WPOnZ, co jest wymagane w przypadku WPOnZ (art. 87 ust. 3 i 5 uoz);

⁶⁷ Z dniem 4.06.2019 r. Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego został zlikwidowany.

⁶⁸ Załączonych do uchwał Zarządu ws. projektów budżetu województwa na kolejne lata.

⁶⁹ Np. zadania Konkurs wniosków na zadania z zakresu ochrony zabytków, Ochrona i popularyzacja dziedzictwa kulturowego czy Muzeum Podlaskie w Białymstoku.

- w planach budżetowych DK i sprawozdaniach z ich wykonania przedstawiono opis, cele i realizację zadań za okresy roczne, a nie – jak jest to wymagane w WPOnZ – czteroletnie⁷⁰, zaś ww. diagnozy w nich nie zamieszczono;
- plany działalności poszczególnych jednostek podległych (głównie trzech muzeów Województwa) nie regulują w sposób kompleksowy kwestii opieki nad zabytkami w całym województwie,
- W *Programie Rozwoju Kultury* stwierdzono, że szczegółową diagnozę i plany związane z ochroną zabytków na lata 2008 -2011 będzie zawierać WPOnZ. Dyrektor DK i p.o. Dyrektora BND w wyjaśnieniach przyznali, że WPOnZ będzie obejmował kwestie jeszcze nie ujęte w obecnie opracowanych dokumentach, tj. m.in. diagnozę zasobów dziedzictwa kulturowego, potrzeby i cele dotyczące ściśle zintegrowanej ochrony zabytków (a nie ogółem kwestii kulturowych), potrzebę ochrony krajobrazu kulturowego (głównie wiejskiej architektury drewnianej) i zabytków archeologicznych.

(akta kontroli str. 22-126)

OCENA CZĄSTKOWA

W latach 2016-2019 Samorząd Województwa podejmował prawidłowe działania na rzecz ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych. Diagnozę i potrzeby w zakresie ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego Samorząd Województwa określił w sporządzonym w 2008 r. *Programie Rozwoju Kultury Województwa Podlaskiego do roku 2020*, zaś cele w tym zakresie – także w *Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020*. Wbrew wymogom art. 87 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków, od 2003 r. nie sporządzano jednak na okresy czteroletnie wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami, w związku z czym nie prowadzono planowych działań opartych o ten systematycznie aktualizowany program. Problemów ochrony zabytków nie włączono do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju oraz nie zrealizowano działań planowanych przez Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego⁷¹, obejmujących diagnozę zasobów dziedzictwa kulturowego oraz określenie potrzeb i celów dotyczących ściśle zintegrowanej ochrony zabytków. W latach 2016-2019 Samorząd Województwa dofinansowywał prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy stanowiących dziedzictwo mniejszości narodowych zabytkach posiadanych przez muzea samorządowe i podmioty zewnętrzne. Na ten cel wydatkowano ogółem 3.318,4 tys. zł. Środki przyznano i przekazano zgodnie z obowiązującymi zasadami, wykorzystano prawidłowo, a uzyskane efekty zweryfikowano na miejscu u większości beneficjentów⁷².

OBSZAR

2. Współpraca przy realizacji działań i celów ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych

Opis stanu faktycznego

2.1. W latach 2016-2019 – jak wyjaśnił Dyrektor DK⁷³ – Departament uwzględniając potrzeby organizacji mniejszości narodowych współpracował z następującymi organizacjami:

- *Białoruskie Towarzystwo Historyczne* w Białymstoku: uwzględniając zapotrzebowanie Stowarzyszenia, DK dotował wydanie „*Białoruskich Zeszytów Historycznych*” (w latach 2016-2019 kwotami po 3 tys. zł), książek: M. Sierba „*Dobra ołańskie Radziwiłłów w latach 1585-1695*” (2017 r. – 7 tys. zł) i T. Błaszczak *Białorusini w Republice Litewskiej 1918-1940* (w latach 2016-2017 – 6 tys. zł i 5,5 tys. zł) oraz uzupełnienie i digitalizację zbiorów biblioteki Stowarzyszenia⁷⁴ (w latach 2016-2019 od 3 tys. zł do 4 tys. zł⁷⁵), do której co roku przekazywał ok. 20 wydawnictw dotyczących m.in.

⁷⁰ Wymienione w ww. planach zadania to *Konkurs wniosków na zadania z zakresu ochrony zabytków* dotyczące udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach z terenu województwa) i zadań jednostek podległych, w tym trzech muzeów.

⁷¹ W miejsce którego 4.06.2019 r. utworzono Biuro Dziedzictwa Narodowego i Biuro Kultury.

⁷² Zadania dofinansowane ze środków unijnych nie zostały jeszcze zakończone.

⁷³ Pełniący swoją funkcję do 4.06.2019 r.

⁷⁴ Zgromadzonych głównie w języku białoruskim.

⁷⁵ W 2016 r. 3,0 tys. zł, zaś w latach 2017-2019 po 4,0 tys. zł.

dziedzictwa materialnego. DK promował też publikacje Stowarzyszenia, głównie na stronie internetowej *Wrota Podlasia*. Wspierał również organizacyjnie jego badania naukowe, pomagając w uzyskaniu wiz jego współpracownikom z Białorusi (głównie naukowcom uniwersyteckim i z Białoruskiej Akademii Nauk).

- *Stowarzyszenie Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej w Hajnówce*: DK zapoznawał się z potrzebami Stowarzyszenia na kilku spotkaniach rocznie, w tym m.in. organizowanych przez Departament szkoleń w związku z konkursami ofert na zadania w zakresie kultury. W związku z otrzymanymi wnioskami, Stowarzyszeniu przekazano⁷⁶ dotacje na zakup eksponatów w ramach projektu „Alfabet sztuki” (w latach 2017-2019 od 6,0 tys. zł do 7,5 tys. zł⁷⁷) i na projekt „Modernizacja stałych ekspozycji Muzeum Białoruskiego w Hajnówce” (w 2017 r. – 6,4 tys. zł). Co roku przekazywano też biblioteczki Stowarzyszenia kilkanaście wydawnictw dotyczących m.in. dziedzictwa materialnego mniejszości białoruskiej;
- *Stowarzyszenie Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach* z siedzibą w Bielsku Podlaskim: DK zapoznawał się z potrzebami Stowarzyszenia na ww. spotkaniach. W związku z otrzymanymi wnioskami przekazano mu⁷⁸ dotacje na przygotowanie wydawnictw: „Księga Pamięci Żydów Bielska Podlaskiego” – która umożliwi lokalizowanie obiektów zabytkowych, głównie już nieistniejących (2017 r. – 7,0 tys. zł) i „Kotły na Gościńcu Litewskim”⁷⁹ (2018 r. – 7,0 tys. zł), na kwerendę w białoruskim i rosyjskim archiwum w ramach projektu *Nowe źródła do dziejów Bielska Podlaskiego z XVII i XVIII wieku – pozyskanie kopii ksiąg metrykalnych cerkwi Narodzenia Bogarodzicy i ksiąg magistrackich* (2017 r. – 4,5 tys. zł) i na organizację projektu *PROLOG – Dni Kultury i Piśmiennictwa Słowiańskiego* w Bielsku Podlaskim, obejmującego konferencję naukową, wystawy historyczne i imprezę plenerową dotyczące m.in. dziedzictwa materialnego mniejszości białoruskiej (w latach 2018-2019 – 5,0 tys. zł i 9,0 tys. zł).

W 2019 r. sfinalizowano też zakup od Białoruskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego przez Muzeum Podlaskie dwóch prospektów teatralnych namalowanych przez malarza białoruskiego J. Drozdowicza. Województwo nie współpracowało z innymi organizacjami mniejszości narodowych. Dyrektor DK wyjaśnił, że potrzeby i cele w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych w skali całego województwa określono w *Programie Rozwoju Kultury i Strategii Rozwoju Województwa*. (akta kontroli str. 786-797)

W zakresie innym niż ochrona materialnego dziedzictwa kulturowego DK współpracował też z organizacjami innych mniejszości narodowych, w tym Związkiem Ukraińców Podlasia (przekazywano dotacje na organizację festiwali muzycznych i warsztatów etnograficzno-folklorystycznych dla dzieci i młodzieży oraz wydawanie płyt zespołów folklorystycznych), Centrum Edukacji Polska-Izrael (co roku dofinansowywano organizację Festiwalu Kultury Żydowskiej „Zachor – kolor i dźwięk”) i Rosyjskim Stowarzyszeniem Kulturalno-Oświatowym w Białymstoku (co roku fundowano nagrody rzeczowe w konkursach). Jak wyjaśniła p.o. Dyrektora BDN, kontakty z przedstawicielami mniejszości narodowych utrzymywano głównie w trybie roboczym (telefon, mail i przekazywanie informacji na portalu *Wrota Podlasia*) oraz – w przypadku mniejszości wnioskujących o przyznanie dotacji dla jednostek spoza sektora finansów publicznych na zadania z zakresu kultury (tzw. projekty miękkie) – poprzez informatyczny system komunikacyjny *Witkac.pl*, do którego dostęp mogą mieć wszystkie organizacje zainteresowane ogłaszanymi przez Województwo konkursami ofert.

(akta kontroli str. 798-801)

2.2. W latach 2016-2019 w ramach współpracy Województwa z PWKZ i innymi podmiotami zajmującymi się ochroną zabytków, w komisji przyznającej dotacje na zabytki zasiadali przedstawiciele PWKZ. W jury *Konkursu na najlepiej zachowany zabytek wiejskiego budownictwa drewnianego*⁸⁰ oprócz przedstawicieli PWKZ wchodził też przedstawiciele

⁷⁶ Po przeprowadzeniu konkursu ofert.

⁷⁷ Kolejno 7,5 tys. zł, 6,0 tys. zł i 6,0 tys. zł.

⁷⁸ Po przeprowadzeniu konkursu ofert.

⁷⁹ Kotły: wieś w gminie Bielsk Podlaski.

⁸⁰ Organizowanym przez UMWP i Muzeum Rolnictwa im. ks. Krzysztofa Kluka w Ciechanowcu.

Oddziału Terenowego Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Białymstoku. Ponadto – jak wyjaśnił Dyrektor DK – na etapie oceny formalnej w przypadku wątpliwości Departament zasłał opinię PWKZ. (akta kontroli str. 219, 258, 302, 336, 802)

Jak wyjaśniła p.o. Dyrektora BDN, w ramach współpracy z innymi jednostkami samorządu terytorialnego z terenu województwa, w 2018 r. na spotkaniu zorganizowanym wspólnie z Departamentem Rozwoju Obszarów Wiejskich, poinformowano Dom Kultury Litewskiej w Puńsku – instytucję Gminy Puńsk – o możliwości uzyskania dofinansowania z PROW na prace przy zabytkach. W rezultacie do Województwa wpłynął przygotowany przez tę instytucję wniosek o dofinansowanie projektu *Renowacja zabytkowych obiektów skansenu w Puńsku* (szerzej przedstawiony w punkcie 1.9). Podmiotowi temu przekazano też roboczą informację o możliwości uzyskania dofinansowania z RPOWP na lata 2014-2020. Współpraca z j.s.t. w pozostałym zakresie dotyczyła tzw. projektów miękkich, np. współorganizacji z Gminą Orla 9.09.2017 r. wojewódzkiej inauguracji Europejskich Dni Dziedzictwa „*W orlańskich dobrach Radziwiłłów*” i 8-9.09.2018 r. „*Nasz wkład w Niepodległość*” – podczas których m.in. zorganizowano zwiedzanie synagogi w Orli i pokazy powstałych podczas realizacji projektu „*Wielokulturowość w moich oczach*” filmów o społeczności żydowskiej. (akta kontroli str. 802-804)

OCENA CZĄSTKOWA

Województwo współpracowało z PWKZ i innymi podmiotami zajmującymi się ochroną zabytków. Utrzymywano też kontakty z trzema organizacjami mniejszości narodowych w celu ochrony ich materialnego dziedzictwa.

IV. Wniosek

Wnioski pokontrolne

Przedstawiając powyższe oceny i uwagi wynikające z ustaleń kontroli, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy o NIK, wnosi o sporządzanie na okresy czteroletnie wojewódzkiego programu ochrony zabytków, wymaganego art. 87 ustawy o ochronie zabytków.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Prawo zgłoszenia zastrzeżeń

Wystąpienie pokontrolne sporządzono w dwóch egzemplarzach; jeden kierownikowi jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Delegatury NIK w Białymstoku.

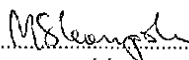
Obowiązek poinformowania NIK o sposobie wykorzystania uwag i wykonania wniosków

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK, proszę o poinformowanie Najwyższej Izby Kontroli, w terminie 21 dni od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykonania wniosku pokontrolnego oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Białystok, 12 lipca 2019 r.

Kontroler:
Marek Skorupski
główny specjalista kontroli państwowej

.....
podpis

p.o. DYREKTORA DELEGATURY
Najwyższej Izby Kontroli w Białymstoku
Agata Ciupa

.....
podpis